

28.5.2012

Dnro 1148/4/11

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Anu Rita

TUTKINTAVANGIN YHTEYDENPITORAJOITUKSET

1

KANTELU

Kantelija arvosteli 17.3.2011 oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä kohteluaan tutkintavankeusaikanaan - - - vankilassa tuomioistuimen määräämien yhteydenpitorajoitusten voimassa ollessa.

Kantelija moitti sitä, ettei hänellä ollut tunnin päivittäisen ulkoilun lisäksi mitään sellin ulkopuolista toimintaa.

Kantelijan mukaan myös asioiden hoitaminen on ollut mahdotonta eikä hän ole saanut tarvitsemaansa ja pyytämäänsä sosiaalista eikä muutakaan tukea.

Kantelija mainitsi erikseen, ettei hän pyynnöstään huolimatta päässyt sosiaalityöntekijän vastaanotolle, vaikka hänen olisi ollut tarpeen päästä hoitamaan vuokrasuhteeseen liittyviä asioita. Kantelijan mukaan hän ei saanut soittaa puolisolleen kymmentä minuuttia pidempään, vaikka oli selittänyt vartijoille tarpeen saada asioitaan järjestettyä edes vaimonsa kautta. Kantelija kertoi edelleen, ettei hän pyynnöstään huolimatta päässyt psykologinkaan vastaanotolle, vaikka hän koki psykologin tapaamisen yhteydenpitorajoitusten aikana mielenterveytensä kannalta tarpeelliseksi.

Kantelija arvosteli vartijoiden menettelyä vankilan ulkopuolisella erikoislääkärillä käynnin yhteydessä. Kantelijan mukaan vartijat tulivat vastaanottohuoneeseen ilman syytä ja oikeutta, mikä on hänen tietääkseen - - - vankilassa johtajan antamaan ohjeeseen perustuva yleinen käytäntö.

- - -

3

RATKAISU

Kantelija ei ole yksilöinyt tarkasti, mitä aikaväliä hänen kantelunsa koskee. Myöskään - - - vankilan selvityksestä ei käy ilmi, milloin kantelija on ollut - - - vankilassa kantelussa tarkoitettujen rajoitusten kohteena. - - - rikosseuraamusalueen aluekeskus on käsitellyt kantelijan sinne tekemän kantelun toimintojen vähäisyydestä. Aluekeskuksen vastauksesta käy ilmi, että kantelija on ollut sijoitettuna - - - vankilan vastaanotto-osastolle 19.11.–17.12.2010, jona aikana on ollut voimassa esitutkinnan turvaamiseksi määrätty yhteydenpitorajoitus. Käytettävissäni olevista käräjäoikeuden vangitsemispäätöksistä käy ilmi, että kaikki kantelijaan kohdistetut yhteydenpitorajoitukset määrättiin poistettavaksi käräjäoikeuden 17.12.2010 tekemällä päätöksellä.

Näin ollen kantelussa on nähdäkseni tarkoitettu kannella ajanjaksosta 19.11.–17.12.2010.

3.1

Muista vangeista erillään pitäminen ja sellin ulkopuolisten toimintojen vähäisyys

3.1.1

Muista vangeista erillään pitäminen

- - - vankila on käräjäoikeuden määräämien yhteydenpitorajoitusten voimassa ollessa pitänyt kantelijan erillään muista vangeista.

Käräjäoikeuden vangitsemispäätöksissä 19.11. ja 3.12.2010 on todettu kantelijan yhteydenpidon rajoittamisesta seuraavaa.

Päätös 19.11.2010

Pakkokeinolain 18 b §:n nojalla [kantelijan nimi poistettu] kirjeenvaihtoa, puhelimen käyttöä, tapaamisia ja muita yhteyksiä vankilan ulkopuolelle rajoitetaan edelleen niin, ettei hän saa pitää yhteyttä avustajansa lisäksi muihin henkilöihin kuin aviovaimoonsa [nimi poistettu] valvottuna. Tapaaminen voidaan keskeyttää, mikäli siinä keskustellaan tutkittavana olevista asioista. [Kantelijan nimi poistettu] on kuitenkin oikeus pitää yhteyttä avustajaansa ilman rajoituksia.

Yhteydenpidon rajoittamiseen ja sen kohdistumiseen myös lähiomaisiin on rikoksen selvittämiseen liittyviä erityisen painavia syitä, koska on epäiltävissä [kantelijan nimi poistettu] pyrkivän vaikuttamaan asianomistajien kertomuksiin uhkailemalla näitä välikäsien kautta. Asian laatu ja siihen liittyvän henkilötodistelun tärkeys huomion ottaen on perusteltua syytä epäillä yhteydenpidon sallimisen muihin tahoihin kuin aviopuolisoon valvottuna ja avustajaan vaarantavan tutkintavankeuden tarkoituksen.

Päätös 3.12.2010

Pakkokeinolain 18 b §:n nojalla [kantelijan nimi poistettu] kirjeenvaihtoa, puhelimen käyttöä, tapaamisia ja muista yhteyksiä vankilan ulkopuolelle rajoitetaan edelleen niin, ettei hän saa pitää yhteyttä avustajansa lisäksi muihin henkilöihin kuin aviovaimoonsa [nimi poistettu].

Yhteydenpidon rajoittamiseen ja sen kohdistumiseen myös muihin lähiomaisiin on rikoksen selvittämiseen liittyviä erityisen painavia syitä, koska on epäiltävissä [kantelijan nimi poistettu] pyrkivän vaikuttamaan asianomistajien kertomuksiin uhkailemalla näitä välikäsien kautta. Asian laatu ja siihen liittyvän henkilötodistelun tärkeys huomion ottaen on perusteltua syytä epäillä yhteydenpidon sallimisen muihin tahoihin kuin aviopuolisoon ja avustajaan vaarantavan tutkintavankeuden tarkoituksen.

Kantelussa ei ollut kyse käräjäoikeuden menettelystä. En ole tutkinut sitä, vaan ainoastaan vankilan menettelyn.

Pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä säädetään tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisesta.

18 b § (23.9.2005/769)

Yhteydenpidon rajoittaminen

Esitutinnan ollessa kesken voidaan rajoittaa tutkintavangin yhteydenpitoa muuhun henkilöön, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin ollessa kesken, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vakavasti vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Yhteydenpitoa tutkintavankeuslain (768/2005) 8 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen kanssa ei saa rajoittaa. Yhteydenpitoa lähiomaisen, muun läheisen taikka tutkintavankeuslain 9 luvun 7 §:ssä tarkoitetun edustuston kanssa saadaan rajoittaa ainoastaan rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä.

Yhteydenpitorajoitus voi sisältää rajoituksia kirjeenvaihtoon, puhelimen käyttöön, tapaamisiin tai muihin yhteyksiin vankilan ulkopuolelle taikka yhdessäoloon tietyn tutkintavangin tai tiettyjen tutkintavankien taikka tietyn vangin tai tiettyjen vankien kanssa. Yhteydenpitoa ei saa rajoittaa enempää eikä pitempään kuin on välttämätöntä.

Yhteydenpidon rajoittamisesta päättää vangitsemisvaatimuksen tekijän, syyttäjän tai vankilan johtajan esityksestä vangitsemisesta päättävä tuomioistuim. Väliaikaisesta yhteydenpidon rajoittamisesta voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä päättää myös vankilan johtaja taikka, jos tutkintavanki on sijoitettu poliisin säilytystilaan, pidättämiseen oikeutettu virkamies. Jos tuomioistuim 17 §:n nojalla lykkää pidätetyn vangitsemista koskevan asian käsittelyä, sen tulee kuitenkin päättää pidätetylle määrätyn väliaikaisen yhteydenpitorajoituksen voimassa pitämisestä tai muuttamisesta. Yhteydenpitoa koskeva rajoitus ja sen perusteet on otettava uudelleen käsiteltäväksi 22 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasiän uudelleen käsittelyn yhteydessä.

Mitä 1–4 momentissa säädetään tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisesta, sovelletaan vastaavasti pidätetyn ja kiinni otetun yhteydenpidon rajoittamiseen.

Pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ä säädettäessä on todettu seuraavaa:

Tutkintavangin yhteydenpitorajoitus voitaisiin määrätä koskemaan myös useampaa vankia, mutta rajoitus pitäisi täsmen-tää riittävästi, jotta rajoituksen täytäntöönpano olisi mahdollista. Jos yhteydenpitorajoitus ulotettaisiin koskemaan koko vankiyhteisöä, rajoituksen tulisi olla mahdollisimman lyhytkestoinen.

Pykälän 3 momentissa ehdotetaan säädettäväksi siitä, millaisia rajoitukset voivat olla. Rajoitus voisi koskea kirjeenvaihtoa, puhelimen käyttöä, tapaamisia tai muita yhteyksiä vankilan ulkopuolelle. Säännöksen perusteella voitaisiin rajoittaa myös tutkintavankeuslain 9 luvussa tarkoitettua yhteydenpitoa tiedotusvälineisiin. Rajoitus voisi koskea myös yhdessä-oloa tietyn tutkintavangin tai tutkintavankien taikka vankien kanssa. (HE 263/2004, s. 234)

Tutkintavankeuslain 7 luvun 1 §:ssä säädetään oikeudesta osallistua vapaa-ajan toimintoihin ja niistä tilanteista, jolloin tämä oikeus voidaan evätä, seuraavasti.

Tutkintavanki saa osallistua vapaa-ajan toimintoihin ja viettää vapaa-aikaa yhdessä muiden vankien kanssa.

Osallistuminen voidaan kieltää tai sitä rajoittaa, jos tutkintavanki:

- 1) suorittaa 10 luvun 4 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettua yksinäisyysrangaistusta; taikka
- 2) on 10 luvun 14 §:ssä tai 13 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitetun toimenpiteen kohteena.

Tutkintavangilta, joka on päihtynyt tai joka häiritsee vapaa-ajan toimintaa taikka vaarantaa vankilan järjestystä tai turvallisuutta, voidaan evätä oikeus osallistua vapaa-ajan tilaisuuteen.

Lisäksi oikeuteen osallistua vapaa-ajantoimintoihin voi joissakin tilanteissa vaikuttaa pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ään perustuva yhteydenpitorajoitus. Tutkintavankeuslain 7 luvun 1 §:n esitöissä (HE 263/2004, s. 222) todetaan tältä osin seuraavaa:

Myös tietyt turvaamistoimenpiteet kuten yhteydenpidon rajoittaminen, kahlehtiminen, tutkintavangin sijoittaminen tarkkailuun, eristämistarkkailu sekä tutkintavangin pitäminen erillään voivat johtaa osallistumisen rajoittamiseen tai kieltämiseen. Yhteydenpidon rajoittamisesta tarkemmat säännökset ehdotetaan otettavaksi pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ään. Kieltäminen tai rajoittaminen ei kuitenkaan olisi tarpeen, jos yhteydenpitorajoitus koskisi ainoastaan yhteydenpitoa vankilan ulkopuoliseen henkilöön.

- - - vankilan selvityksen mukaan kantelijan osallistuminen yhteiseen virike- ja työtoimintaan es-tettiin käräjäoikeuden yhteydenpitorajoitusten ajaksi, sillä kontakti muihin vankeihin olisi mahdol-listanut asianomistajien uhkailun välikäsien kautta ja näin ollen olisi vaarantanut tutkintavankeu-den tarkoituksen.

Selvityksessä todetaan myös seuraavaa: ”[Kantelijan nimi poistettu] vangitsemispäätöksessä on asetettu yhteydenpitorajoituksia, koska [kantelijan nimi poistettu] epäiltiin pyrkivän välillisesti painostamalla vaikuttamaan asianomistajien lausuntoihin. Tällainen välillinen uhkailu ja painostami-nen olisi voinut toteutua, jos [kantelijan nimi poistettu] olisi osallistunut toimintoihin vapaasti mui-den vankien kanssa tai asutettu normaalille osastolle. [Kantelijan nimi poistettu] osalta yhteyden-pitorajoitukset ovat olleet varsin tiukat ja vankilassa niiden noudattaminen on tarkoittanut muista vangeista erillään pitämistä.”

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on lausunnossaan esittänyt, että vapaasti muiden vankien kanssa toimintoihin osallistuminen tai normaalille osastolle asuttaminen olisivat voineet vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen vastaavasti kuin käräjäoikeuden päätöksessä on todettu muiden yhteydenpitotapojen osalta. Keskushallintoyksikön mielestä käräjäoikeuden yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös ei ole yksiselitteinen. Päätöksessä ei ole nimenomaisesti rajoitettu yhteydenpitoa muihin vankeihin, mutta päätöksessä on sallittu yhteydenpito ainoastaan vaimoon ja avustajaan.

Omana kannanottonani totean seuraavaa.

Pakkokeinolaissa on todettu, että yhteydenpitorajoitus voi sisältää rajoituksia yhteyksiin vankilan ulkopuolelle tai yhdessäoloon tietyn tutkintavangin tai tiettyjen tutkintavankien taikka tietyn vangin tai tiettyjen vankien kanssa. Pakkokeinolain ja tutkintavankeuslain esitöistä käy ilmi, että rajoitettaessa yhteydenpitoa muiden vankien kanssa tästä tulee lausua ja yksilöidä, keistä vangeista on kyse. Myös lakitekstin perusteella on selvää, että tuomioistuimen tulee lausua siitä, millainen ja keitä koskeva rajoitus on kyseessä. Käräjäoikeuden päätöksissä on selväsanaisesti rajoitettu yhteydenpitoa vankilan ulkopuolelle. Yhdessäolosta muiden vankien kanssa päätöksessä ei lausuta mitään. Mielestäni käräjäoikeuden asettama yhteydenpitorajoitus ei ole tulkinnanvarainen. Rajoitus on selvästi asetettu koskemaan vain vangin ulkopuolisia yhteyksiä. Käräjäoikeuden päätös on rakennettu siten, että ensin on todettu yhteydenpitorajoituksen sisältö, minkä jälkeen esitetään perustelut rajoitukselle.

- - - vankilan näkemys siitä, että yhteydenpito koko vankiyhteisön kanssa tuli estää, perustuu käräjäoikeuden yhteydenpitorajoituksen perusteluina toteamiin seikkoihin. Keskushallintoyksikön lausuman osalta totean, että yhteydenpidon salliminen vain avustajaan ja puolisoon koskee käräjäoikeuden päätöksen yksiselitteisen sanamuodon mukaan yhteydenpitoa vankilan ulkopuolelle.

Ymmärrän vankilan näkemyksen, että asianomistajien uhkaileminen välikäsien kautta olisi saattanut toteutua myös muiden vankien ja heidän vankilan ulkopuolisten yhteyksiensä avulla. Tosin tämä lienee epätodennäköisempää ja vaikeammin toteutettavissa olevaa kuin suoraan vankilan ulkopuolella olevien henkilöiden välityksellä toteutettava mahdollinen uhkaileminen. Tuomioistuimen päätös yhteydenpidon rajoittamisesta ei kuitenkaan ole sisältänyt mainintaa muista vangeista. Päätös koskee selvästi vain vankilan ulkopuolisia yhteyksiä. Vankilan ei tule tulkita tuomioistuimen päätöstä laajentavasti. Kantelijan erillään pitämistä muista vangeista ei voida perustella käräjäoikeuden päätöksellä. Asiassa on tältä osin menetelty virheellisesti.

3.1.2

Sellin ulkopuolisten toimintojen puuttuminen

Kantelijan ei yhteydenpitorajoituksen voimassa ollessa annettu osallistua vankilan virike- ja työtoimintaan. Ymmärtääkseni hänen ainoa sellin ulkopuolinen toimintansa oli lain edellyttämä päivittäinen tunnin ulkoilu. Kuten edellä jaksossa 3.1.1 totean, muista vangeista erillään pitämiselle ei olisi käräjäoikeuden yhteydenpitorajoituksia koskevan päätöksen perusteella ollut edellytyksiä.

Olen käsitellyt eräässä toisessa - - - vankilaa koskevassa kantelussa (3787/4/10¹, päätös 28.5.2012) vangin kohtelua ja toimintamahdollisuuksia tilanteessa, jossa käräjäoikeus oli asettanut rajoituksia yhteydenpidolle muihin vankeihin. En pidä tarpeellisena tässä yhteydessä pohtia asiaa.

¹ Päätös on luettavissa oikeusasiamiehen verkkosivuilla www.oikeusasiamies.fi (oikeusasiamiehen ratkaisu).

3.2

Sosiaalityöntekijän ja psykologin vastaanotolle pääsy

- - - vankilan selvityksen mukaan kantelija on pyrkinyt pääsemään sosiaalityöntekijän vastaanotolle hoitaakseen vuokrasuhteeseensa liittyviä asioita sekä pyytänyt tavata vankilan psykologia keskustellakseen henkilökohtaisesta tilanteestaan. Kantelija ei ole saanut tavata kumpaakaan. - - - vankila selvityksen mukaan henkilöstöä on ohjeistettu asiassa vastaavien laiminlyöntien välttämiseksi jatkossa.

Tutkintavankeuslain 6 luvussa säädetään tutkintavangin sosiaali- ja terveydenhuollosta muun muassa seuraavaa.

4 §

Psykologinen neuvonta, tuki ja hoito

Tutkintavangille on mahdollisuuksien mukaan varattava tilaisuus psykologin antamaan ja muuhun vastaavaan neuvontaan, tukeen ja hoitoon.

5 §

Sosiaalinen kuntoutus

Tutkintavankia on tuettava sosiaalisessa kuntoutumisessa ja suhteiden ylläpitämisessä hänen lähiomaisiinsa tai muihin läheisiin henkilöihin sekä ohjattava asumiseen, työhön, toimeentuloon, sosiaalietuuksiin ja sosiaalipalveluihin liittyvien asioiden hoitamisessa.

Sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisessä noudatetaan lisäksi soveltuvin osin, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (812/2000) säädetään.

Omana kannanottonani ilmoitan seuraavaa.

Kuten edeltä käy ilmi, kantelijan oikeutta sosiaaliseen kanssakäymiseen oli rajoitettu voimakkaasti. Hänet pidettiin vankilassa erillään muista vangeista eikä hän saanut pitää vankilan ulkopuolelle yhteyttä kuin oikeudenkäyntiavustajaansa sekä valvotusti puolisoonsa. Hänellä ei ollut mielekästä toimintaa. Rajoituksista oli kantelijan mukaan aiheutunut sekä psyykkisiä että käytännön asioiden hoitamiseen liittyviä ongelmia. On selvää, että kantelijaan kohdistetun kaltainen eristäminen sosiaalisista kontakteista ja toimettomuus aiheuttaa ainakin psyykkisiä haittoja.

Tutkintavankeuslain 1 luvun 4 §:n kielto rajoittaa tutkintavangin oikeuksia enempää kuin on välttämätöntä sekä 1 luvun 5 §:n edellyttämä oikeudenmukainen ja ihmisarvoa kunnioittava kohtelu sisältävät nähdäkseni sen, että vankilan tulee pyrkiä vähentämään niitä haittoja, joita tutkintavangille asetetut rajoitukset aiheuttavat. Muun muassa tutkintavankeuslain 6 luvun 4 ja 5 §:ssä mainitut psykologin palvelut ja sosiaalinen kuntoutus ovat keinoja tähän. Kantelijan olosuhteet huomioon ottaen pidän erittäin moitittavana sitä, että hänen pyyntöjään päästä psykologin ja sosiaalityöntekijän vastaanotolle ei ole toteutettu. Vaikka vangilla ei lain mukaan ole ehdotonta oikeutta psykologin palveluihin, vaan niihin on mahdollisuuksien mukaan varattava tilaisuus, on vankilan menettely nähdäkseni tässä tapauksessa ollut lainvastaista seuraavilla perusteilla.

Selvityksessä ei väitetäkään, etteikö vankilassa olisi ollut psykologia. Kantelijan eristetyn aseman vuoksi psykologipalvelujen tarpeellisuus lienee selvä. Vähintäänkin hänen olisi tullut saada keskustella psykologin kanssa, jotta tämä olisi voinut arvioida jatkotarpeen. Palvelujen tarjoaminen tai niiden epääminen ei voi olla mielivaltaista siinäkään tapauksessa, ettei vankilalla ole ehdotonta velvollisuutta palvelun tarjoamiseen. Kantelijan tilanne sekä laissa säädetty tarpeettomien rajoitusten asettamisen kielto ja ihmisarvoisen kohtelun vaatimus huomioon ottaen psykologin palvelujen kieltämiselle olisi mielestäni tullut olla jokin perusteltu syy. Tässä tapauksessa mitään

syytä palvelun epäämiseen ei ole esitetty.

3.3

Puhelimen käyttö

Selvityksen mukaan kantelija on saanut päivittäin keskustella puolisonsa kanssa puhelimitse kymmenen minuuttia, mikä perustuu vankilan järjestyssääntöön. Avustajalle soitettuja puheluita ei järjestyssäännön mukaan lasketa päivittäisen kymmenen minuutin puheluaikaan. Kantelijalla oli rajoittamaton mahdollisuus yhteydenpitoon avustajansa kanssa.

Tutkintavankeuslain 8 luvussa säädetään puhelimen käytöstä seuraavaa.

6 §

Puhelimen käyttö

Tutkintavangille on annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle, jolle tätä oikeutta ole pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä tarkoitetulla tavalla rajoitettu. Vankilan järjestyssäännössä voidaan antaa vankilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista.

Tutkintavangille on lisäksi varattava tilaisuus olla puhelimitse yhteydessä 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen kanssa sekä muutoinkin vankilan ulkopuolelle sellaisten asioiden hoitamiseksi, joita ei voida toimittaa kirjeitse tai tapaamisella.

Puhelimen käytön ehdoksi voidaan asettaa, että tutkintavanki ilmoittaa, kehen hänellä on tarkoitus olla yhteydessä. Puhelimen käyttö voidaan keskeyttää tai evätä, jos näin on tarpeen tehdä rikoksen estämiseksi, vankilan järjestyksen ylläpitämiseksi tai jos puhelu vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Välttämättömien asioiden hoitamiseksi tai muusta erityisestä syystä puhelimen käyttö voidaan sallia korvauksetta.

Kantelija arvosteli puhelimenkäyttöoikeuttaan riittämättömäksi sillä perusteella, ettei hän saanut riittävästi hoidettua asioitaan. - - - vankila ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö ovat todenneet, että mahdollisuus vuokrasuhteeseen liittyvien asioiden hoitamiseen olisi tullut järjestää sosiaalisen tuen kautta. Olen itsekin edellä kohdassa 3.2 arvostellut sitä, ettei kantelijan pyyntöä päästä sosiaalityöntekijän vastaanotolle toteutettu. Tällä laiminlyönnillä ei kuitenkaan ole vaikutusta puhelimen käyttöoikeuden arvioimiseen. Käytettävissäni olevan selvityksen mukaan - - - vankila ei ole menetellyt lainvastaisesti kantelijan puhelimen käytön osalta.

3.4

Vartiointi lääkäri-ikäyksen yhteydessä

Kantelijan mukaan vartijat olivat lääkärin vastaanottohuoneessa läsnä hänen käydessään vankilan ulkopuolella erikoislääkärin vastaanotolla. Kantelijan mukaan tämä on vankilan johtajan antamaan ohjeeseen perustuva yleinen käytäntö.

Vartijoiden antaman selvityksen mukaan ”ohjeet ja määräykset saatettaessa vankia vankilan ulkopuolelle on, että vangilla on välitön vartiointi, jolloin vartija on aina vangin välittömässä läheisyydessä.” He toteavat myös, ettei kantelija missään vaiheessa ollut vailla kahdenkeskistä keskustelua lääkärin kanssa.

Vankilan selvityksessä katsotaan, että karkaamisriskin vakavuus on ylittänyt intressiarviossa oikeuden vangin yksityisyyden suojaan. Tätä perustellaan sillä, että kantelija oli ollut osan vankeusrangaistuksistaan sijoitettuna Turun vankilan varmuusosastolle ja rikkonut Helsingin avovankilan poistumisääntöjä. Lisäksi vastaanottotilassa on selvityksen mukaan ollut useita poistumisreittejä, jonka vuoksi riittävä vartiointi ei olisi onnistunut vastaanottohuoneen ulkopuolelta.

Olen aiemmin ottanut kantaa vastaavaan asiaan (dnro 323/4/07, päätös 9.4.2008). Tuolloin totesin seuraavaa.

RATKAISU

3.1

Oikeusohjeet

Perustuslaki (731/1999)

Suomen perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu.

Vankeuslaki (767/2005)

Vankeuslain 1 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen.

Vangin terveyden- ja sairaanhoidosta säädetään vankeuslain 10 luvun 1 §:ssä. Pykälän mukaan Vankeinhoitolaitoksen on järjestettävä tai muutoin turvattava vangin lääketieteellisten tarpeiden mukainen terveyden- ja sairaanhoito sekä lääkinnällinen kuntoutus. Tällöin noudatetaan, mitä potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa, terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa, mielenterveyslaissa, tartuntatauti-laissa ja työterveyshuoltolaissa säädetään.

Jos sairasta tai vammautunutta vankia ei voida asianmukaisesti hoitaa tai tutkia vankilassa, hänet on vankeuslain 10 luvun 2 §:n mukaan lähetettävä tarpeellisen valvonnan alaisena tilapäisesti vankilan ulkopuolelle hoitoon tai tutkimukseen. Vangin lähettämisestä tilapäiseen hoitoon ja tutkimukseen vankilan ulkopuolelle päättää vankeuslain 10 luvun 10 §:n mukaan vankilan johtaja kuultuaan mahdollisuuksien mukaan lääkäriä. Vankilan johtaja päättää myös tarvittavan valvonnan määrästä.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annettu laki (jäljempänä potilaslaki, 785/1992)

Potilaslain 1 §:n mukaan lakia sovelletaan potilaan asemaan ja oikeuksiin terveyden- ja sairaanhoitoa järjestettäessä, jollei muussa laissa toisin säädetä. Lain 2 §:n mukaan terveyden- ja sairaanhoidolla tarkoitetaan potilaan terveydentilan määrittämiseksi taikka hänen terveytensä palauttamiseksi tai ylläpitämiseksi tehtäviä toimenpiteitä, joita suorittavat terveydenhuollon ammattihenkilöt tai joita suoritetaan terveydenhuollon toimintayksikössä.

Potilaslain 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Lain 6 §:n mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan.

Potilaslain salassapitoa koskevan 13 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilö tai muu terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevä taikka sen tehtäviä suorittava henkilö ei saa ilman potilaan kirjallista suostumusta antaa sivulliselle potilasasiakirjoihin sisältyviä tietoja. Sivullisella tarkoitetaan tässä laissa muita kuin asianomaisessa toimintayksikössä tai sen toimeksiannosta potilaan hoitoon tai siihen liittyviin tehtäviin osallistuvia henkilöitä.

3.2

Saattovartiointista annetut ohjeet

Saattovartiointiryhmän mietintö

Oikeusministeriön vankeinhoito-osastossa valmistui 27.2.1997 saatto-vartiointin ohjeistusta ja oppimateriaalia laatineen työryhmän mietintö. Mietinnössä todetaan, että terveydenhuollon käynneistä suurin osa on tiedossa etukäteen, jolloin niihin osataan varautua. Valmistellun kuljetustilanteen yhteydessä selvitetään myös vartiointin tarve, karkaamisalttius ym. Mietinnön mukaan valmistellun kuljetuksen onnistuminen on aina terveydenhuollon- ja valvontahenkilöstön yhteistyötä. Ennen kuljetusta voidaan ottaa yhteyttä poliklinikan osastonhoitajaan tai sairaalan turvallisuuspäällikköön, niin että myös sairaala voi valmistella asiaa vastaanottotilan suhteen.

Mietinnön mukaan vartijan läsnäolosta toimenpidehuoneessa on keskusteltava lääkärin kanssa. Vaikka vankeinhoitolaitoksen henkilöstöä sitoo virkamieslain nojalla salassapitovelvollisuus, vartija on hoitosuhteessa kuitenkin sivullinen ja hänen läsnäolonsa hoitotilanteessa voi olla hoidettavan yksityisyyttä loukkaavaa ja kiusallista ja estää luottamuksellisen keskustelun ja hoitosuhteen syntymisen.

Mietinnössä on viitattu Euroopan neuvoston kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan eurooppalaisen komitean (CPT) vuosiraporttiin 4.6.1993 ja eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuun 17.12.1990 (nro 4306/1990). CPT:n vuosiraportin mukaan kaikki vankien lääketieteelliset tutkimukset tulisi

järjestää valvontahenkilökunnan kuuloyhteyden ulkopuolella ja ellei kyseessä oleva lääkäri edellytä toisin, myös näköyhteyden ulkopuolella. Myös apulaisoikeusasiamies on kannanotossaan todennut, että vartijan läsnäolosta hoitotilanteessa tulisi neuvotella lääkärin kanssa ja rajoittaa läsnäolo vain tapauksiin, joissa lääkäri tuntee turvallisuutensa uhatuksi. Kannanoton mukaan vankipotilaan intimitteettisuojaan huomioon ottaen vartijan läsnäoloon täytyisi pääsääntöisesti saada myös vankipotilaan suostumus ja karkaamismahdollisuudet tulisi pyrkiä estämään ensisijaisesti muilla keinoin.

3.3

3.4

Vangin yksityisyyden suoja lääkärin vastaanotolla

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3 §:n mukaan potilaan hoito on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Potilaan yksilölliset tarpeet on mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon hänen hoidossaan ja kohtelussaan.

Potilaslain 13 §:n säännöksestä käy ilmi, että sivullisena pidetään muita kuin potilaan hoitoon tai siihen liittyviin tehtäviin osallistuvia henkilöitä. Potilaan yksityisyyttä on siten suojattava kaikkiin sivullisiin nähden siitä riippumatta, onko heillä salassapitovelvollisuus vai ei. Vaikka vartijoita koskee salassapitovelvollisuus, vartija on hoitosuhteessa ulkopuolinen ja hänen läsnäolonsa hoitotilanteessa voi loukata hoidettavan yksityisyyttä.

Lähtökohtana on pidettävä sitä, että vangilla, kuten muullakin potilaalla, on oikeus saada hoitoa ilman, että hoitotilanteessa on läsnä ulkopuolisia. Vartijan läsnäolo hoitotilanteessa tulee kysymykseen ainoastaan poikkeustapauksessa silloin kun vartiointitehtävää ei voida muutoin asianmukaisesti hoitaa. Tällaisena poikkeustapauksena voidaan käsitykseni mukaan pitää ensinnäkin tilannetta, jossa lääkäri pyytää vartijaa olemaan läsnä tai jos hoitohenkilökunnan turvallisuus on muuten vaarassa. Myös silloin, kun on olemassa perusteltu epäily siitä, että vanki aikoo karata, voidaan vartijan läsnäoloa hoitotilanteessa pitää perusteltuna edellyttäen, ettei karkaamisen vaaraa voida millään muulla tavalla poistaa.

Jos yksityisyyden suojan loukkausta ei voida kokonaan välttää, tulee hoitotilanne pyrkiä järjestämään niin, että loukkaus jää mahdollisimman vähäiseksi. Joissakin tilanteissa vartijalla voi olla vankiin vain näköyhteys, mutta hänen ei tarvitse kuulla, mitä hoitotilanteessa keskustellaan. Joissakin tilanteissa taas yksityisyyden suojaa loukataan vähemmän siten, että näköyhteys poistetaan.

Sen selvittämiseksi, tarvitaanko vartijan läsnäoloa hoitotilanteessa, tulee mielestäni kuulla lääkäriä. Pidän myös tärkeänä, että vangin mielipide vartijan läsnäolosta selvitetään. Tämä olisi tarkoituksenmukaisinta tehdä jo ennen vastaanottoa, mikäli vartioinnista vastaavilla henkilöillä on etukäteen tiedossa, ettei vastaanottoa voida muutoin järjestää.

3.6

Lääkärin ja potilaan mielipiteen kuuleminen

Lääkärin kuuleminen

Viittaan edellä toteamaani siitä, että hoitotilanteessa tulee kuulla lääkäriä sen selvittämiseksi, tarvitaanko vartijan läsnäoloa. Myös saattovartiointia koskevassa mietinnössä edellytetään sitä, että lääkärin kanssa keskustellaan asiasta.

Vangin mielipiteen kuuleminen

Viitaten aiemmin toteamaani, pidän tärkeänä, että myös vangin mielipide vartijan läsnäolosta selvitetään. Myös lääkärin oikeusturvan kannalta on tärkeää selvittää, antaako potilas suostumuksensa siihen, että lääkäri ilmaisee ulkopuoliselle eli tässä tapauksessa vartijalle salassa pidettäviä tietoja. Mikäli potilas ei anna suostumusta ja lääkäri paljastaa vartijan läsnä ollessa salassa pidettäviä tietoja, hän rikkoo salassapitovelvollisuuttaan. Vangin mielipiteen selvittäminen on siten mielestäni tärkeää myös sellaisessa tapauksessa, jolloin välittömälle vartioinnille on erityinen peruste.

Totean kannanottonani seuraavan.

Edellä mainittujen vankeuslain säännösten kaltainen sääntely sisältyy myös tutkintavankeuslakiin (TVL 1 luvun 5 § 1 mom sekä 6 luku).

Vangilla, kuten muullakin potilaalla, on oikeus saada hoitoa ilman, että hoitotilanteessa on läsnä ulkopuolisia. Vartijan läsnäolo hoitotilanteessa tulee kysymykseen ainoastaan poikkeustapauksessa silloin, kun vartiointitehtävää ei voida muutoin asianmukaisesti hoitaa. Viittaaan muutoin siihen, mitä olen asiassa 323/4/07 todennut.

Selvityksestä ei käy ilmi, milloin ja millä tavalla kantelija on ”rikkonut - - - avovankilan poistumis sääntöjä” ja onko kyse ollut karkaamiseen rinnastuvasta menettelystä vai esimerkiksi lyhytaikaisesta menemisestä sen alueen ulkopuolelle, jolla vangit saavat oleskella. Tästä ilmoitetusta perusteesta ei mielestäni välttämättä voida päätellä, että kantelija olisi - - - vankilassa tutkintavankina ollessaan ollut altis karkaamaan. Samoin se, että kantelija on jollakin tai joillakin aiemmillä rangaistuskausillaan ollut sijoitettuna varmuusosastolle, ei kerro mitään karkaamisalttiudesta. Korostan, että vartijoiden läsnäolon perusteena pitäisi olla perusteltu epäily siitä, että vanki aikoo karata. Lisäksi läsnäolo edellyttää, ettei karkaamisen vaaraa voida millään muulla tavalla poistaa. Vaikka useiden uloskäyntien olemassaolosta saattaa seurata, ettei karkaamisvaaraa voida poistaa muutoin kuin olemalla läsnä vastaanottotilassa, näin ei välttämättä ole. Selvityksestä ei käy ilmi, että muita mahdollisuuksia, esimerkiksi mahdollisuutta uloskäyntien lukitsemiseen, olisi yritettykään selvittää.

Selvityksestä syntyy myös vaikutelma, että sen paremmin lääkäriä kuin kantelijaakaan ei ole kuultu vartijoiden läsnäolosta. Lääkärin kuuleminen liittyy lähinnä hänen turvallisuutensa takaamiseen, josta tässä ei ole ollut kyse. Mielestäni läsnäolosta on silti asianmukaista keskustella myös lääkärin kanssa vähintään informatiivisesti. Vangin mielipide on aina selvitettävä, kuten olen aiemmassa ratkaisussani todennut. Tältä osin asiassa on menetelty virheellisesti.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.1.1 esittämäni käsityksen muista vangeista erillään pitämisestä, kohdassa 3.1.2 esittämäni käsityksen sellin ulkopuolisten toimintojen puuttumisesta, kohdassa 3.2 esittämäni käsityksen sosiaalityöntekijän ja psykologin vastaanotolle pääsemisestä sekä kohdassa 3.4 esittämäni käsityksen välittömän vartiointin edellytyksistä ja vangin mielipiteen selvittämisestä - - - vankilan tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän päätökseni - - - vankilan johtajalle.

Lähetän päätökseni tiedoksi Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle.